

УДК 338.054.23:339.186

JEL Classification: E 69; H89; K21; K42; L41

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2020-4.80.09>

А.В. Фаїзов, к.е.н., доцент,
<https://orcid.org/0000-0002-5090-5145>
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ТА ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. У статті актуалізуються сучасні аспекти функціонування національної системи публічних закупівель після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та впровадження нового тендерного законодавства; визначено та охарактеризовано вплив публічних закупівель на соціально-економічні процеси в країні шляхом реалізації їхніх особливих функцій; узагальнено негативну дію корупційних проявів у тендерних процесах, які призводять не тільки до фінансових, а й кількісних, якісних і політичних втрат для країни; виокремлено проблему подальшого існування корупції у сфері публічних закупівель та оцінено сучасний її рівень після впровадження нових інструментів і цифронізації процесів; визначено основні види корупційних правопорушень, які пов'язані з отриманням неправомірної вигоди, підкупом осіб, які приймають управлінські рішення у торгах, а також використанням фінансових ресурсів, призначених для публічних закупівель для особистої вигоди або збагачення.

Метою статті є характеристика сучасного стану функціонування системи публічних закупівель, оцінка рівня її корупційності, систематизація можливих ризиків недоброчесної поведінки суб'єктів на різних етапах проведення торгів і визначення способів їх мінімізації з врахуванням новел тендерного законодавства та практики протидії. **Методологія.** У статті використано загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, конкретизація. **Результати.** На основі оцінки функціональної складової публічних закупівель та аналізу організаційного механізму їх проведення систематизовано корупційні ризики, які виникають на стадії підготовки торгів, кваліфікації їх учасників, а також під час безпосереднього виконання замовлення; виокремлено і деталізовано індикатори існування корупційних ризиків, які визначаються: вмотивованим лобюванням активізації публічних закупівель у певній сфері господарської діяльності, маніпуляцією з обсягами закупівель та необхідними фінансовими ресурсами, таємними домовленостями з обмеженим колом постачальників,

застосуванням прихованих елементів дискримінації, спеціальним скороченням термінів виконання замовлень або спланованою непередбачуваністю виникнення потреби в закупівлі товарів та послуг, безпідставними преференціями для окремих учасників, несистемністю відбору переможця серед постачальників, які мають однакові умови тендерних пропозицій, умисним затягуванням процесу надання інформації про необхідні матеріали та ресурси для завершення виконання замовлення, затримкою оплати виконаних робіт або ж появою додаткових необумовлених раніше умов виконання договорів. **Практичне значення.** Узагальнено шляхи мінімізації корупційних ризиків, які передбачають комбінацію психологічних, технічних, регламентних і репресивних методів; оцінено потенціал новел сучасного тендерного законодавства з позиції протидії корупційним проявам та посилення впливу регламентних та репресивних способів їх мінімізації; визначено необхідність подальшої активізації діяльності контролюючих і правоохоронних органів як інституцій, які покликані реалізовувати репресивну складову протидії корупційним правопорушенням у сфері публічних закупівель.

Ключові слова: електронна система закупівель, маркет-плейс, учасник, замовник, тендер, корупційний ризик, корупційне правопорушення, корупційна схема, індикатор ризику.

Кількість джерел: 8.

Anatolii Faizov, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-5090-5145>
National Academy of Internal Affairs, Kyiv

CORRUPTION RISKS IN THE FIELD OF PUBLIC PROCUREMENT AND WAYS TO MINIMIZE THEM

Summary

The article describes current aspects of the functioning of national public procurement system after the signing of the Association Agreement with the European Union and the introduction of new tender legislation. It is identified and described the impact of public procurement on socio-economic processes in the country through the implementation of their special functions. The negative effect of corruption in tender processes, which lead to financial, quantitative, qualitative and political losses for the country, is generalized. The problem of further existence of corruption in the field of public procurement is highlighted and its current level after the introduction of new approaches and tools is assessed. The main types of corruption offenses in the tender area, which are associated with the receipt of illegal benefits, bribery, using of financial resources intended for public procurement for personal gain or enrichment are identified.

Based on the assessment of functional component of public procurement and analysis of the organizational mechanism of their conduct, identified corruption risks that arise at the stage of preparation of tenders, qualifications of their participants, execution of the order; singled out and detailed indicators of corruption risks. They are determined by motivated lobbying to intensify of using of public procurement in a certain economic activity, manipulation of procurement volumes and necessary financial resources, secret agreements, using hidden elements of discrimination, unreasonable preferences for individual participants, and unsystematic selection of the tender winner.

The ways of minimizing corruption risks, which provide a combination of psychological, technical, regulatory and repressive methods are generalized. Potential of novelties of modern tender legislation from the position of counteraction to corruption manifestations and strengthening of influence of regulatory and repressive means of their minimization is estimated. The need to further intensify the activities of regulatory and law enforcement agencies as institutions that are formed to implement the repressive component of combating corruption in the field of public procurement is identified.

Keywords: electronic procurement system, market place, bidder, customer, tender, corruption risk, corruption offense, corruption scheme, risk indicator.

Number of sources – 8.

Постановка проблеми. Національна система закупівель, яка функціонує в країні після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, перебуває в стадії перманентних змін. Оновлене законодавство забезпечує прозорість та доступність отримання інформації, нові процедури закупівель, комплексну систему оцінки і кваліфікації учасників торгів, автоматизацію та спрощення процесів. Проте, незважаючи на впроваджені інноваційні механізми в системі публічних закупівель, й досі існують проблеми, пов'язані з існуванням корупційних ризиків і зловживань у цій сфері, що актуалізує тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різним аспектам проблематики публічних закупівель в своїх працях приділяли увагу такі вітчизняні науковці та практики, як: І. Бенько, І. Влялько, Я. Горбатюк, В. Горин, Л. Катроша, І. Круп'як, А. Калініна, Д. Лазарєва, О. Лаврова, Д. Мартинович, В. Малолітнева, О. Мельников, В. Морозов, В. Новаковець, О. Овсянюк-Бердадіна, А. Олефір, М. Остап'юк, Я. Петруненко, Ю.Пивовар, В. Прядко, С. Сисюк, В. Смиричинський, Н. Ткаченко, Н. Тополенко,

О. Юдіцький та ін. Проте, незважаючи на наявність багатьох публікацій, подальшого дослідження потребують проблеми, пов'язані з корупційними ризиками та недоброчесними схемами у сфері публічних закупівель.

Мета дослідження. Метою статті є характеристика сучасного стану функціонування системи публічних закупівель, оцінка рівня її корупційності, систематизація можливих ризиків недоброчесної поведінки суб'єктів на різних етапах проведення торгів і визначення способів їх мінімізації з врахуванням новел тендерного законодавства та практики протидії.

Виклад основного матеріалу. Система закупівель, яка сформувалася в Україні після переходу економіки на ринкові засади функціонування, асоціювалася з тотальною корупцією. Доволі часто у мас-медіа зустрічалася інформація про закупівлю товарів за завищеними цінами, змови та недопущення до торгів певних учасників, дискримінацію постачальників, затримки у проведеннях закупівель критично важливих товарів та послуг [1]. До 2016 року, за оцінками експертів, через недосконалість існуючої системи торгів держава щороку втрачала до 50 млрд грн – це був результат прямої корупції або ж неефективності проведення закупівель. Саме тому з метою реформування сфери закупівель в 2015 році був прийнятий Закон України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII, який запровадив якісно нову електронну процедуру їх здійснення.

Нова електронна система торгів, яка почала функціонувати у 2016 році, повинна була гарантувати рівні права під час реєстрації всім зацікавленим учасникам, сформувати відкритий ринок публічних закупівель для постачальників, реалізувати вільний доступ усіх бажаючих до інформації, посилити дію конкурентного механізму онлайн-торгів, а також забезпечити економне використання бюджетних коштів.

Після проведених законодавчих змін механізм проведення торгів справді став максимально прозорим. Усі охочі учасники тепер

знають про тендери та їхні умови, адже раніше інформацію про аукціон можна було отримати лише з газети «Вісник державних закупівель», яка випускалася невеликим тиражем і викуповувалася зацікавленими особами.

Новосформована система закупівель стала конкурентним ринком для виробників товарів та постачальників послуг, а не «закритим клубом» для обраних. З часу запуску електронної системи «Prozorro» у торгах взяли участь понад 260 тисяч учасників. В середньому в електронних торгах беруть участь більше двох учасників (2,31 учасники на один тендер). Завдяки відкритим онлайн-аукціонам щороку вдається заощаджувати для держави близько одного мільярда доларів від запланованої вартості закупівлі [2].

Проте корупційна складова в публічних закупівлях лишилася, хоча, як показує опитування різних учасників аукціонів, рівень корупції знизився. Так, якщо порівнювати результати досліджень, які були проведені командою моніторингову порталу «Dozorro» до та після запуску нової електронної системи торгів, то відсоток тих, хто стикався з корупцією в закупівлях особисто чи через розповіді колег, майже не змінився і становить приблизно 45%. Водночас на 9% більша частка тих, що не стикалися з корупцією після запуску «Prozorro», ніж тих, хто стверджує, що стикалися з нею в публічних закупівлях, – 41% та 32% відповідно. Оцінюючи вплив проблеми корупції, 34% респондентів назвали її найбільш серйозною в закупівлях, ще 20% – «досить серйозною». При цьому 43% респондентів вважають, що після запуску системи «Prozorro» корупції в публічних закупівлях стало менше, а 12% – навпаки, більше [3].

Загалом існуюча корупційна складова може суттєво підірвати сучасні досягнення реформованої системи закупівель і загрожує ефективній реалізації нових принципів її функціонування [4]. З цих позицій особливої уваги заслуговує оцінка ситуацій виникнення

недобросесної поведінки під час організації та проведення публічних закупівель – корупційних ризиків. Згідно з розробленою Національним агентством з питань запобігання корупції методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, корупційний ризик – ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань [5].

Враховуючи особливості організаційного механізму підготовки та проведення торгів, можна виділити наступні види корупційних правопорушень: вимагання, отримання неправомірної вигоди співробітником замовника; підкуп осіб, котрі приймають рішення про закупівлю; використання фінансових ресурсів, призначених для публічних закупівель, з метою особистої вигоди або збагачення.

Саме внаслідок корупційних правопорушень у сфері публічних закупівель формується ціла низка негативних фінансових, кількісних, якісних та політичних наслідків. Фінансові втрати від корупційної складової зумовлені укладанням не вигідних угод, які призводять до перевитрат бюджетних коштів та нераціонального їх використання. Так, за даними СБУ, від 50 до 75 % бюджетних асигнувань під час проведення процедур закупівель здійснювались з порушеннями, а втрати від корупційних обсягів становили в межах 10-15 % видаткової частини Державного бюджету України щорічно [6]. Крім того, маніпуляції з ціною призводять не тільки до перевитрат фінансових ресурсів, а й до негативних кількісних втрат. Адже враховуючи обмежений характер фінансових ресурсів і завищені, неконкурентні ціни на предмет закупівель, відбувається заниження реальних обсягів товарів та послуг, необхідних для задоволення суспільних потреб. Через корупційну складову виникає ризик отримання неякісних товарів. Крім того, внаслідок недобросесних дій не тільки нівелюються критерії

конкурентоспроможності предмету закупівлі, а й підвищується ризик укладання договорів з гіршими технічними і гарантійними умовами. Корупція у закупівлях призводить й до негативних політичних втрат, адже породжує недовіру національних та іноземних суб'єктів господарювання до державних інституцій, негативно впливає на інвестиційний клімат та імідж країни загалом.

Публічні закупівлі є потужним інструментом для регулювання внутрішнього ринку, що дає можливість спрямувати національну економіку на інноваційний та сталий розвиток. Цей вплив на соціально-економічні процеси реалізується через такі функції:

1) придбання товарів, робіт і послуг для матеріального забезпечення функціонування державних (муніципальних) структур та обслуговування суспільних сфер (оборона, безпека, медицина, освіта, культура, наука, інфраструктура тощо), що утримуються переважно за рахунок державного і місцевого бюджетів;

2) виконання політичних завдань, які пов'язані з конкретною владною конфігурацією: створення нових робочих місць шляхом закупівлі державою окремих видів товарів (робіт, послуг); підтримка певних категорій суб'єктів господарювання або цілих галузей економіки; заохочення застосування екологічних чинників, інноваційних практик, електронних технологій;

3) регулювання економічними методами кон'юнктури, що складається на ринках окремих видів продукції. Держава виходить на ринок як вагомий покупець товарів, робіт і послуг, підвищуючи попит, або здійснює товарну інтервенцію шляхом продажу раніше закупленої продукції, збільшуючи пропозицію і, таким чином, забезпечує відновлення рівноваги на ринку.

На основі оцінки функцій публічних закупівель та аналізу основних етапів проведення торгів, можна виокремити кілька основних груп корупційних ризиків, а саме: ризики, що виникають на стадії підготовки та організації закупівлі, при кваліфікації учасників торгів, а також під час виконання замовлення.

На стадії підготовки та організації закупівель можуть виникати передумови для різних корупційних зловживань. Враховуючи, що однією з основних функцій публічних закупівель є активізація та підтримка суб'єктів господарювання, на цьому етапі з'являються ризики, пов'язані з вмотивованим лобюванням активізації публічних закупівель у відповідній сфері господарської діяльності, маніпуляціями з обсягами закупівель та необхідними фінансовими ресурсами, таємними домовленостями з обмеженим колом потенційних постачальників, прихованими дискримінаційними механізмами. Одним із яскравих індикаторів існування корупційного ризику та можливих корупційних дій може слугувати велика економія бюджетних коштів за результатами проведення окремих торгів. Цей результат може свідчити про невірний розрахунок фінансових ресурсів на початковій стадії, що призвів до завищення очікуваної вартості предмету закупівлі. Чим більше завищення очікуваної вартості – тим більші корупційні ризики. Саме на етапі організації торгів започатковується корупційна схема, яка традиційно підкріплюється домовленістю з наперед визначеним учасником-переможцем. Цінове завищення вартості бюджету тендеру, яке зазвичай обґрунтовується організатором як результат кон'юнктурних коливань, становить 10-15%. Саме ці «зайві» відсотки згодом повертаються зацікавленій особі замовника при перемозі необхідного учасника.

При плануванні тендеру корупційні ризики можуть виникати за умови спеціального скорочення термінів виконання замовлення або спланованої непередбачуваної потреби у товарах і послугах. Оперативно та в короткі терміни реалізувати таку закупівлю може лише учасник, який перебуває у змові із замовником, володіє інсайдерською інформацією і вже підготовлений для термінового укладання та виконання договору.

Індикаторами високих корупційних ризиків на стадії розробки тендерної документації є ситуації, коли критерії відбору

виявляються неприйнятними для більшості учасників торгів або присутня навмисна розмитість умов виконання договору та приймання предмету закупівлі. За результатами дослідження, яке було проведене командою моніторингового порталу «Dozorro», розмір «зворотної компенсації» за умисне визначення переможцем певного учасника та спеціально вбудовані в тендерну документацію дискримінаційні елементи для небажаних суб'єктів господарювання коливається від 1% до 20% [7].

Особливо уваги заслуговують корупційні ризики, які виникають під час вибору переможця торгів. Корумпованість процесу може виявлятися у дискримінації одних учасників та наданні безпідставних преференцій іншим, несистемності відбору переможця серед постачальників, які мають однакові умови тендерних пропозицій. У цій ситуації відбувається необ'єктивна оцінка та відхилення «небажаних» виконавців. Такий ризик досить часто виникає, коли всі учасники мають однакові недоліки в тендерній пропозиції і за вимогами чинного законодавства повинні бути відхилені. Проте, здійснюючи недоброчесний вибір, замовник свідомо ігнорує однакову невідповідність тендерних пропозицій всіх учасників, крім аналогічної пропозиції суб'єкта господарювання, з яким перебуває у змові.

Таким чином, для мінімізації корупційних ризиків важливо їх оцінювати і враховувати на всіх етапах закупівельної діяльності, адже кожен з них може стати основним для вчинення корупційного правопорушення. Не є винятком і кінцева стадія закупівельного процесу – виконання замовлення. На цьому етапі корупційна складова може проявляти себе такими діями-індикаторами, як: навмисне затягування замовником процесу надання інформації про необхідні матеріали для завершення робіт, затримка оплати виконаних робіт або ж поява додаткових умов виконання договору. Зокрема, на цій стадії досить часто реалізовується корупційна схема – недовиконання робіт, яка може бути ініційована як однією, так і

другою стороною торгів. Індикаторами таких корупційних ризиків є поведінка замовника, який після проведення частини робіт починає ухилятися від підписання актів і блокувати проплату, або ж поведінка переможця, який свідомо не доводить роботи до завершення та ініціює укладання додаткової угоди або їх прийняття у неповному обсязі.

Мінімізація впливу корупційної складової на закупівельний процес потребує застосування комбінації психологічних, технічних, репресивних і регламентних методів. Останні спрямовані на проведення закупівель в повній відповідності з формалізованими правилами та процедурами, які унеможливають виникнення корупційних ризиків. Тому одним з важливих етапів на шляху до зменшення негативного впливу корупційної складової у публічних закупівлях стало введення в дію 19 квітня 2020 року нової редакції закону про публічні закупівлі. Зокрема, до прийняття цього нормативно-правового акту однією з корупційних процедур, під час якої нераціонально використовувалася значна частина бюджетних коштів, була допорогова закупівля. Допороговими визначалися закупівлі, очікувана вартість яких становила менше 200 тисяч грн для товарів та послуг і 1,5 млн грн – для робіт. Такі торги зазвичай були неконкурентними, адже проводилися без електронного аукціону, а тендерні вимоги прописувалися під конкретного учасника. Високий рівень корупційних ризиків допорогових закупівель зобов'язав законодавчо прирівняти їх до звичайних, суттєво знизивши поріг, за яким можна не проводити електронний аукціон. Внаслідок цього, у новому законі введено поняття «спрощена закупівля». Під спрощеною закупівлею розуміють закупівлю, очікувана вартість якої становить для товарів чи послуг 50–200 тис. грн та для робіт 50 тис. грн – 1,5 млн грн відповідно. Завдяки таким змінам тепер всі публічні закупівлі з очікуваною вартістю від 50 тис. грн проводяться через електронну систему, що повинно підвищити їх конкурентність та прозорість і, звісно, значно

мінізувати корупційні ризики. Крім того, новим законом закріплено обов'язкове звітування замовником в електронній системі про всі закупівлі з очікуваною вартістю від 1 копійки. Таким чином, всі витрати бюджетних коштів на закупівлі стають видимими як для громадськості, так і для контролюючих та правоохоронних органів.

Репресивні заходи мінімізації корупційних ризиків спрямовані на створення умов, при яких недоброчесні дії відповідальних осіб за проведення публічних закупівель стають не вигідними. Наприклад, звільнення з посади, занесення в реєстр корупціонерів та притягнення до відповідальності. Нове законодавство посилює вплив репресивної складової. Зокрема, збільшується перелік підстав, за якими Державна аудиторська служба може притягувати до адміністративної відповідальності порушників законодавства, а також зросли і розміри самих штрафів. Так наприклад, якщо замовник відхилив пропозицію учасника без жодної законної на це підстави, передбачено штраф від 25 до 51 тисячі гривень, а у випадку проведенням замовником закупівлі без використання передбачених законом процедур або їх уникнення штраф буде становити від 34 до 170 тисяч грн.

Крім того, згідно з новим законом, запрацював національний маркет-плейс «Prozorro Market» – онлайн-магазин, у якому замовники зможуть купувати найбільш поширені товари за ринковими цінами, що знизить ризик цінових маніпуляцій під час організації торгів. Не тільки завищення ціни замовником, а й заниження ціни пропозиції учасником – індикатор корупційних ризиків. Занижена ціна може не враховувати потенційні затрати на експлуатацію та обслуговування предмета закупівлі в майбутньому, що створює ризик перегляду договору в бік підвищення ціни, а отже – збільшення витрат бюджетних коштів. Тому новим законом введено поняття «аномально низька ціна» – переможна цінова пропозиція, що на понад 40% відрізняється від середнього значення тендерних пропозицій на початковому етапі аукціону або

на 30% – від наступної пропозиції [4]. У випадку появи пропозиції з дуже низькою ціною замовник має право вимагати її обґрунтування, що унеможливить надалі зловживання з боку потенційного переможця торгів та відповідно мінімізує корупційні ризики підвищення вартості предмету закупівлі.

Висновки та пропозиції. Функціонал публічних закупівель та їхня роль в соціально-економічних процесах країни визначають проблему протидії корупційним проявам у цій сфері однією з нагальних і головних в системі сучасних реформ. Введення в дію нових положень тендерного законодавства повинно знизити рівень корупційних ризиків під час організації та проведення торгів. Проте синергетичний вплив на мінімізацію дії корупційної складової, крім використання психологічних, технічних і регламентних інструментів, потребує подальшої активізації діяльності саме контролюючих та правоохоронних органів як інституцій, які покликані реалізовувати репресивну компоненту протидії недобросовісним домовленостям у сфері публічних закупівель.

Існування корупційних ризиків у сфері закупівель свідчить про динамічну адаптацію кримінологічних суб'єктів до новел законодавства, що у свою чергу, обумовлює необхідність подальшого пошуку ефективних механізмів протидії детермінантам корупції та визначає перспективи нових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Калініна А. Корупція та державні закупівлі: міжнародні правові інструменти // Радник у сфері публічних закупівель. 2015. 20 лис. URL: <https://radnuk.com.ua/zhurnaly/korupsiia-ta-derzhavni-zakupivli-mizhnarodni-pravovi-instrumenty/>.

2. Задворний В. В. Двобій Prozorro з корупцією // Українська правда. 2020. 23 бер. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/03/23/658092/>.

3. Давиденко А., Кац А. По той бік «Prozorro»: чи довіряє український бізнес публічним закупівлям? Трансперенсі Інтернешнл Україна. 2019. URL: <https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2019/10/Po-toj-bik-prozorro.-Chy-doviryaye-ukrayinskyj-biznes-publichnyh-zakupivlyam.pdf>.

4. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель : Закон України від 19.09.2019 № 114-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-20> (дата звернення: 11.11.2020).

5. Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції «Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади» від 02.02.2016 № 216 // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16#Text> (дата звернення: 11.11.2020).

6. Про криміналізацію сфери державних закупівель : лист Голови СБУ Президентові України від 11.04.2013 № 149 // Дзеркало тижня. 2013. 8 лип. URL: [http:// dt.ua/ECONOMICS/sbu-zaproponovala-vivesti-z-tinizakupivli-derzhpidpriyemstv-124757](http://dt.ua/ECONOMICS/sbu-zaproponovala-vivesti-z-tinizakupivli-derzhpidpriyemstv-124757).

7. Україна проти корупції: Економічний фронт. Економічна оцінка антикорупційних заходів у 2014-2018 рр. Дніпро: Середняк Т. К., 2018, 85 с.

8. Чи довіряє бізнес державним тендерам? URL: <https://e-tender.ua/news/chi-doviryaye-biznes-derzhavnim-tenderam-387>.

References:

1. Kalinina, A. (2015). Corruption and public procurement: international legal instruments. Radnyk u sferi publichnykh zakupivel'. URL: <https://radnyk.com.ua/zhurnaly/koruptsiia-ta-derzhavni-zakupivli-mizhnarodni-pravovi-instrumenty> (Accessed 11 Nov 2020) (in Ukr.).

2. Zadvornyi, V.V. (2020). Duel Prozorro with corruption. Ukrainska pravda. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/03/23/658092/> (Accessed 10 Oct 2020) (in Ukr.).

3. Davydenko, A., Kats, A. (2019). On the other side of Prozorro: does Ukrainian business trust public procurement? Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2019/10/Po-toj-bik-prozorro.-CHy-doviryaye-ukrayinskyj-biznes-publichnyh-zakupivlyam.pdf> (Accessed 5 Nov 2020) (in Ukr.).

4. *About amendments to the Law of Ukraine "About public procurement" and some other legislative acts of Ukraine about improving public procurement*, Law of Ukraine of 19.09.2019 № 114-IX. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-20> (Accessed 11 Nov 2020) (in Ukr.).

5. *About approval of the Methodology for assessing corruption risks in the activities of government agencies*, Decision of the National Agency for the Prevention of Corruption of 02.02.2016 № 216. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16#Text> (Accessed 11 Nov 2020) (in Ukr.).

6. *About the criminalization of public procurement*, Letter of the chairman of the Security Service of Ukraine to the President of Ukraine of 11.04.2013 № 149. *Dzerkalo tyzhnia*. 8 Jul 2013. URL: <http://dt.ua/ECONOMICS/sbu-zaproponovala-vivesti-z-tinizakupivli-derzhpidpriyemstv-124757> (Accessed 15 Nov 2020) (in Ukr.).

7. *Ukraina proty koruptsii: Ekonomichnyj front. Ekonomichna otsinka antykoruptsijnykh zakhodiv u 2014-2018 rr* [Ukraine Against Corruption: The Economic Front. Economic evaluation of anti-corruption measures in 2014-2018]. Dnipro: Seredniak T. K., 85 с. (in Ukr.).

8. Does the business trust government tenders? (2019). URL: <https://e-tender.ua/news/chi-doviryaye-biznes-derzhavnim-tenderam-387> (Accessed 15 Oct 2020) (in Ukr.).